

ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

2.1 ความหมายของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งได้ประมวลคำสอนของพระพุทธองค์และพระสาวกที่สำคัญๆ โดยจารึกไว้เป็นหมวดหมู่ เมื่อแปลความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานคำว่า “ไตรปิฎก” จะหมายถึง “พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีสามหมวด หมวดหนึ่งๆ เรียกว่า ปิฎกหนึ่ง คือ พระวินัย เรียกวินัยปิฎก, พระสูตรเรียก สุตตันตปิฎก, พระอภิธรรมเรียกอภิธรรมปิฎก”³ และเมื่อแปลตามรูปคำศัพท์ โดยแยกออกเป็นคำๆ จะมีความหมายดังต่อไปนี้

“พระ” หมายถึงคำที่ใช้แนะนำหน้าเพื่อแสดงความยกย่องในของที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์

“ไตร” แปลว่า 3

“ปิฎก” สามารถแปลความได้ 2 แบบความหมายแรก หมายถึง คัมภีร์หรือตำรา ส่วนอีกความหมายหนึ่ง หมายถึงตะกร้าหรือกระจาด ซึ่งหมายถึงการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ไม่ให้เกิดการกระจาย⁴

ดังนั้นพระไตรปิฎกหรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า “ติปิฎกหรือตปิฎก” จึงหมายถึง คัมภีร์หลักของพุทธศาสนา ซึ่งได้แยกออกเป็น 3 หมวด คือ⁵

1) **พระวินัยปิฎก** เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็น อาณาเทศนา คือ คำสั่งสอนส่วนที่เป็นกฎ ระเบียบ ข้อห้าม หรือคำสั่ง ซึ่งเป็นสภาพบังคับให้ปฏิบัติตาม เช่น พระพุทธบัญญัติที่เรียกว่า อณาการิกวินัย คือวินัยหรือศีลที่ภิกษุและภิกษุณีถือเพศบรรพชิตจะต้องรักษา จะละเมิดมิได้ ถ้าละเมิดจะต้องอาบัติ คือต้องได้รับโทษทัณฑ์ในขณะที่ล่วงละเมิดนั้น

นอกจากนี้ พระวินัยปิฎกยังได้บรรจุคำสั่งสอนที่เป็นระเบียบปฏิบัติต่างๆ ด้วย เช่น ระเบียบปฏิบัติหน้าที่ ข้อปฏิบัติต่อกัน คุณสมบัติของพระภิกษุผู้รับหน้าที่ต่างๆ กิริยามารยาทที่จะต้องรักษาตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชขนาด การรับภจัน และการผูกพัทธสีมา เป็นต้น

2) **พระสุตตันตปิฎก** เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็นโวหารเทศนา คือ คำสั่งสอนที่ทรงแสดงชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงและหลักความจริงแห่งชีวิต และชี้แนะแนวทางปฏิบัติ ชี้แนะวิถีชีวิตที่ถูกต้องชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็นบาป บุญ คุณ โทษ เป็นประโยชน์และมีโทษประโยชน์ โดยทรงยกหัวข้อธรรมเป็นหลักและทรงอธิบายด้วยโวหารต่าง ๆ มีข้อเปรียบเทียบที่สมเหตุสมผล ทรงนำชีวิตของบุคคลต่าง ๆ ทั้งในอดีตและ

³ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ฯ, 2525. หน้า 429.

⁴ สุชีพ ปุณฺณานาถ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2526. หน้า 1

⁵ ทิพฺพ มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2535. หน้า 3 - 4

ปัจจุบันมาแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อผู้ฟังยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้บรรลุความผาสุกสมบูรณ์ในชีวิตตามความสามารถของผู้ปฏิบัติ

3) พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็นปรมาตมเทศนา คือ คำสั่งสอนที่ทรงแสดงชี้แนะให้รู้ให้เข้าใจสภาวะที่แท้จริงของสรรพสิ่ง ซึ่งเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์โลกทั้งมวล อันได้แก่สภาวะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้มีความละเอียดลึกซึ้ง เป็นพุทธปรัชญาหรืออภิปรัชญา มีเนื้อหาเป็นธรรมล้วน ๆ ไม่มีเรื่องบุคคลหรือนิทานประกอบคำสั่งสอน

โดยทั้ง 3 คัมภีร์ มีรายละเอียด และแบ่งเป็นส่วน ๆ ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงหมวดพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก	
วินัยปิฎก: ว่าด้วยศีลหรือวินัย	แบ่งออกเป็น 5 หมวด ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> 1. มหาวิภังค์ ว่าด้วยข้อห้ามหรือวินัยที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ของภิกษุ 2. ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยข้อห้ามหรือวินัยของนางภิกษุณี 3. มหาวัคค์ ว่าด้วยพุทธประวัติตอนแรก และพิธีกรรมทางพระวินัย 4. จุลลวัคค์ ว่าด้วยพิธีกรรมทางพระวินัย และความเป็นมาของนางภิกษุณี และประวัติการทำสังคายนา 5. บริวาร ว่าด้วยข้อเบ็ดเตล็ดทางพระวินัย
สูตรตันตปิฎก: ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไป	แบ่งออกเป็น 5 หมวด ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> 1. ทิมนิกาย ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาขนาดยาว 2. มัชฌิมนิกาย ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาขนาดกลางไม่ยาวหรือสั้นเกินไป 3. สังยุตตนิกาย ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาอันประมวลธรรมะ หรือเรื่องราวไว้เป็นพวก ๆ เช่นว่าด้วยพระมหาภัสสปะ เรียกว่า ภัสสสังยุต ว่าด้วยเหตุการณ์ในแคว้นโกศล เรียกโกศลสังยุต เป็นต้น 4. อังคุตตรนิกาย ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ จำนวนเป็นธรรมะหมวด 1 ธรรมะหมวด 2 ธรรมะหมวด 3 เป็นต้น 5. ขุททกนิกาย ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาเบ็ดเตล็ด รวมทั้งภาษิตของพระสาวก ประวัติต่าง ๆ และชาดก
อภิธรรมปิฎก: ว่าด้วยธรรมะล้วน ๆ หรือธรรมะที่สำคัญ	แบ่งออกเป็น 7 หมวด ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> 1. ธรรมสังคณี ว่าด้วยธรรมะรวมเป็นหมวด เป็นกลุ่ม 2. วิภังค์ ว่าด้วยธรรมะแยกเป็นข้อ ๆ 3. ธาตุกถา ว่าด้วยธรรมจัดระเบียบความสัมพันธ์โดยถือธาตุเป็นหลัก 4. บุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ชนิด และแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติอันเกี่ยวกับบุคคล 5. กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบในหลักธรรมชั้นสูง เป็นคำถาม 500 ข้อ เพื่อถือเป็นหลักในการตัดสินใจพระธรรม 6. ยมก ว่าด้วยธรรมะที่รวมเป็นคู่ ๆ 7. ปฎิฐาน ว่าด้วยปัจจัย คือ สิ่งที่เกิดอุลลสัมปสนุน 24 อย่าง

แม้ว่าพระไตรปิฎก จะนับว่าเป็นคัมภีร์สำคัญ และเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา แต่ก็มีคัมภีร์อื่นๆที่เกี่ยวข้องด้วย จึงควรทราบลำดับชั้นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้ดังต่อไปนี้⁶

1. พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น 1 เรียกว่าบาลี
2. คำอธิบายพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น 2 เรียกว่า อรรถกถา หรือ วัฒนธรรม
3. คำอธิบายอรรถกถา เป็นหลักฐานชั้น 3 เรียกว่า ฎีกา
4. คำอธิบายฎีกาเป็นหลักฐานชั้น 4 เรียกว่า อรรถฎีกา

นอกจากนี้คัมภีร์ที่แต่งขึ้น ว่าด้วยไวยากรณ์ภาษาบาลีฉบับต่างๆ และอธิบายศัพท์ต่างๆ เรียก รวมกันว่า สัททวิเสส เป็นสำนวนที่เรียกกันในวงการนักศึกษาด้านไทย ปรากฏในพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขาว่า เมื่อทำการสังคายนา ในรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2331 เพื่อชำระพระไตรปิฎก นั้น ได้มีการชำระคัมภีร์ สัททวิเสสต่างๆ ด้วย โดยมีพระพุฒาจารย์เป็นแม่กอง

การจัดชั้นของบาลีอรรถกถา ก็เนื่องด้วยกาลเวลานั้นเอง พระไตรปิฎกเป็นของมีมาก่อนก็จัดเป็นหลักฐานชั้น 1 คำอธิบายพระไตรปิฎกแต่งขึ้นประมาณ 956 ปีภายหลังจากพุทธปรินิพพานจึงจัดเป็นชั้น 2 ส่วนฎีกานั้นแต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1587 จึงนับเป็นหลักฐานชั้น 3 อนึ่งคัมภีร์อรรถฎีกานั้นแต่งขึ้นภายหลังฎีกาในยุคต่อมา เป็นคำอธิบายฎีกาอีกต่อหนึ่ง จึงนับเป็นหลักฐานชั้น 4

2.2 ประวัติความเป็นมาของการเกิดพระไตรปิฎก

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หรือ การแสดงพระปฐมเทศนา ถือได้ว่าการแสดงธรรมในครั้งนี้เป็นกำเนิดแห่งพุทธศาสนาโดยแท้จริง เนื่องมาจากเกิดพระรัตนไตรครบ 3 ประการได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ นับตั้งแต่วันที่ทรงตรัสรู้จนเสด็จปรินิพพาน รวมเป็นระยะเวลา 45 ปี ที่ได้ทรงออกเผยแผ่ พุทธศาสนา จนทำให้เกิดพระพุทธรวณะ หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างมากมาย โดยในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่นั้น ยังมิได้มีการจัดคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เป็นหมวดหมู่ และเป็นคัมภีร์อย่างในปัจจุบัน แต่เป็นการสวดปาฏิโมกข์ หรือ การว่าปากเปล่า⁷ โดยมีพระเถระผู้ทรงจำได้ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดให้พระสงฆ์อื่นท่องจำ ทรงจำถ่ายทอดกันต่อ ๆ มา และยังมีได้รวบรวมคำสั่งสอนทั้งหมดไว้เป็นอันเดียวกัน

เหตุอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเนื่องมาจาก เมื่อนิครนภนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์เจ้าลัทธินิเซนสินชีพลิง บรรดาพวกสาวกของลัทธินี้ก็แตกความสามัคคีด้วยเหตุที่ยึดถือปฏิบัติ และแปลความธรรมวินัยของศาสดาไม่ตรงกัน พระจุนทเถระ ซึ่งเป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระ ได้เห็นดังนั้นก็มีความห่วงใยต่อพระพุทธศาสนาและเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์เช่นนั้น จึงเล่าความนั้นแก่พระอานนท์เถระ พระอานนท์จึงชวนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และเมื่อกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้ว

⁶ สุชีพ ปุญญาณาภ. เรื่องเดียวกัน หน้า 23-24.

⁷ สุชีพ ปุญญาณาภ. เรื่องเดียวกัน หน้า 6.

พระพุทธองค์ก็ตรัสแนะนำให้รวบรวมธรรมภาสิตของพระองค์และทำการสังคายนา จึงได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการเกิดพระไตรปิฎกทุกวันนี้

ครั้งเมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงประจวบใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ ผู้เป็นพุทธอุปฐากกราบทูลถาม โดยที่เหล่าสาวกสงสัยว่าพระศาสดาสิ้นไปแล้วใครจะเป็นตัวแทนรับภาระบริหารภิกษุสงฆ์และสั่งสอนศาสนาสืบไป สมเด็จพระบรมศาสดาได้ตรัสแก่พระอานนท์เป็นพุทธวจาจะสำคัญก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “โย โว อานนท ธมโม จ วินโย จ มยา เทสิโต ปุณฺณุตโต โส โว มมจฺเจน สตถา” อันมีความหมายสำคัญที่ท่านพุทธทาสภิกขุ แปลว่า “ดูก่อนอานนท์ อาจจะมีภิกษุบางรูปคิดไปว่าเราจักไม่ได้ฟังโอวาทของพระศาสดาอีกต่อไปแล้ว ดังนั้นภิกษุเหล่านั้นไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย ธรรมและวินัยเหล่าใดที่เราได้แสดงไว้ บัญญัติไว้เพื่อภิกษุทั้งหลายประพฤติ ปฏิบัติในกาลนี้ ธรรมะและวินัยเหล่านั้นเองจักอยู่เป็นองค์ศาสดาของภิกษุทั้งหลาย”⁸

ในการสังคายนาพระไตรปิฎกมุขปาฐะนั้น เบื้องแรกควรกล่าวถึงพระสาวก 4 รูปผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องจำและการรวบรวมพระไตรปิฎก ได้แก่⁹

- 1) พระอานนท์ ผู้เป็นพระอนุชา และเป็นผู้อุปฐากรับใช้ใกล้ชิดของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงจำพระพุทธวจาไว้ได้มาก
- 2) พระอุบาลี ผู้เชี่ยวชาญทางวินัย ในฐานะที่ทรงจำวินัยปิฎก
- 3) พระโสณกุฎิกัณณะ ผู้เคยท่องจำบางส่วนแห่งพระสูตรต้นตปิฎก และกล่าวข้อความนั้นปากเปล่าในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ได้รับสรรเสริญว่าทรงจำได้ดีมาก ทั้งสำเนียงที่กล่าวข้อความออกมาก็ชัดเจนแจ่มใสเป็นตัวอย่างแห่งการท่องจำในสมัยที่ยังไม่มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นตัวหนังสือ
- 4) พระมหากัสสป ในฐานะเป็นผู้ริเริ่มให้มีการสังคายนา จัดระเบียบพระพุทธวจาให้เป็นหมวดหมู่

2.3 ความเป็นมาของการสังคายนาพระไตรปิฎก

การสังคายนา หรือ สังคีต¹⁰ แปลตามรูปศัพท์ หมายถึง ร้อยกรอง หรือการรวบรวม พระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งในการสังคายนาพระไตรปิฎกจึงหมายถึงการประชุมสงฆ์ จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธวจา¹¹ หรือหมายถึงการชำระพระคัมภีร์หรือการแปลจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งก็ได้¹²

⁸ สถาพร อรุณวิลาศ, “การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบหอไตรในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534), หน้า 5 - 6

⁹ สุชีพ ปุณฺณานาถ. เรื่องเดียวกัน หน้า 2

¹⁰ พระเมธีรัตนดิลก. “ประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎกภาษาบาลี,” พระไตรปิฎกประวัติและความสำคัญ.(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535) หน้า 2

¹¹ สุชีพ ปุณฺณานาถ. เรื่องเดียวกัน หน้า 6

¹² ทรงวิทย์ แก้วศรี. “ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย,” วารสารศิลปากร 18 (พค. 2517) หน้า 12

โดยการสังคายนาต่างจากการสวดปาฏิโมกข์ เนื่องจากการสวดปาฏิโมกข์เป็นการทบทวนความจำของที่ประชุมสงฆ์ทุกกิ่งเดือนเกี่ยวกับข้อปฏิบัติทางวินัย ส่วนการสังคายนาไม่มีการกำหนดว่าต้องทำเมื่อไร โดยปกติจะมีการจัดชำระตามโอกาสอันควรที่จะตรวจสอบชำระ แก้ไขตัวอักษรหรือข้อความที่วิปลาสคลาดเคลื่อน¹³

ในการกล่าวถึงการสังคายนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกล่าวถึงนิกายในพุทธศาสนา ซึ่งแยกออกเป็นหลายนิกายด้วยกัน การแยกออกเป็นหลายนิกายก็เนื่องมาจากเมื่อเวลาผ่านไป สาวกมีความประพฤติต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อมและตามความคิดเห็นหรือการตีความคำสั่งสอนของพระศาสดาแตกต่างกันออกไป¹⁴ สำหรับพุทธศาสนาจะกล่าวถึงเพียง 2 นิกายใหญ่ ๆ ได้แก่ เถรวาทและมหายาน

นิกายเถรวาทหรือหินยาน เป็นนิกายที่ยึดถือในหลักพระวินัยเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขใด ๆ ทั้งสิ้น โดยคำว่าหินยาน เป็นคำที่นิกายมหายานตั้งขึ้นเพื่อใช้เรียกนิกายเถรวาท ซึ่งหินยานแปลว่า ยานอันคับแคบในการไปสู่นิพพาน ขณะที่มหายานเป็นคำที่นิกายมหายานตั้งขึ้นเพื่อเรียกนิกายของตน ซึ่งคำว่ามหายานหมายถึงยานอันยิ่งใหญ่ไปสู่นิพพาน ในการประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ที่ประเทศศรีลังกาปี พ.ศ. 2493 ที่ประชุมมีมติให้เลิกใช้คำว่า หินยาน ให้ใช้คำว่า เถรวาท แทนนับแต่บัดนี้ คำว่า เถรวาท แปลว่า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระเถระ ซึ่งคือการถือคำสั่งสอนตามอย่างพระอรหันตเถระที่สืบทอดจากพระพุทธเจ้าโดยตรง โดยพระบาลีฝ่ายเถรวาทนั้นจะใช้ภาษาบาลี¹⁵ หรือบาลีจารึกในพระไตรปิฎก ประเทศที่นับถือนิกายนี้ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา เขมร ลาว

นิกายมหายานหรือนิกายอาอริยวาท เป็นนิกายของพุทธศาสนาที่มีความคิดเห็นที่พระธรรมวินัยสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ตามกาลเทศะ เนื่องจากอ้างเอาพระพุทธานุญาตที่ประทานไว้ว่าเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์สามารถถอนสิกขาบทได้เล็กน้อย โดยพระบาลีนิกายมหายานทำการสังคายนาพระไตรปิฎกและบันทึกเป็นภาษาสันสกฤต¹⁶ ประเทศที่นับถือนิกายนี้ได้แก่ จีน ทิเบต เวียดนาม เกาหลี และมองโกเลีย

สำหรับการสังคายนาพระไตรปิฎก ในระยะเริ่มแรกทำขึ้นในชมพูทวีป โดยในครั้งที่ 1, 2 และยังไม่มีการแยกลักษณะของพระสงฆ์ จึงถือว่าเป็นการสังคายนาแบบเถรวาท หลังจากครั้งที่ 3 แล้วก็จะมีการสังคายนา แยกออกเป็นทั้งการสังคายนาพระไตรปิฎกอย่างเถรวาทและ อย่างมหายาน ส่วนในประเทศไทยนั้นตั้งแต่อดีตก็มีการนับถือพุทธศาสนา ทั้งนิกายมหายานและเถรวาทสลับกันไปตามแต่พระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจปกครองในแต่ละสมัย สำหรับพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เป็นพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพล สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นพุทธศาสนาอย่าง

¹³ สุชีพ ปุญญานุภาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 7

¹⁴ พระธรรมธัชมนี. พุทธศาสนประวัติ สมัยรัตนโกสินทร์ และราชวงศ์จักรี 200 ปี. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2526 หน้า 206

¹⁵ พระธรรมธัชมนี. เรื่องเดียวกัน หน้า 206

¹⁶ พระธรรมธัชมนี. เรื่องเดียวกัน หน้า 206

นิกายเถรวาท ดังนั้นในการศึกษาการสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งศึกษาเฉพาะพระไตรปิฎกของนิกายเถรวาทเท่านั้น

2.3.1 การสังคายนาในประเทศอินเดีย

หลังจากพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้เกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศอินเดียด้วยกัน 4 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 - 3 เป็นการสังคายนาของฝ่ายเถรวาท และในครั้งที่ 4 เป็นการสังคายนาของสรวาสติวาทิน ซึ่งเป็นนิกายที่เจริญอยู่ในภาคเหนือของอินเดีย มีพระเจ้ากนิษกะทรงอุปถัมภ์¹⁷ แต่ในการสังคายนาครั้งที่ 4 นี้ เป็นการสังคายนาที่ฝ่ายเถรวาทมิยอมรับ เนื่องจากสืบสายศาสนาแยกกันคนละทาง ตลอดจนภาษาที่รองรับคัมภีร์ทางศาสนาก็ใช้ต่างกัน¹⁸ ดังนั้นถือได้ว่าการสังคายนาเพียง 3 ครั้งในอินเดีย คือ

การสังคายนาครั้งที่ 1

สถานที่ กระทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ช้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ ประเทศอินเดีย

มูลเหตุ การปฐมสังคายนา มีเหตุประการสำคัญคือ พระภิกษุสงฆ์ชื่อ สุภัททะ ผู้บวชเมื่อแก่เมื่อรู้ข่าวปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายต่างเศร้าโศก สุภัททะภิกษุก็ห้ามภิกษุเหล่านั้นมิให้ร้องไห้เสียใจ เพราะต่อไปนี้จะทำอะไรได้ตามใจแล้ว ไม่ต้องมีใครคอยมาชี้ว่านี่ผิดนี่ถูกนี้ควรหรือไม่ควรอีก พระมหากัสสปได้ฟังก็สลดใจในถ้อยคำของสุภัททะภิกษุ จึงนำเรื่องเสนอที่ประชุมสงฆ์ แล้วเสนอชวนให้ทำสังคายนาร้อยกรองจัดระเบียบพระธรรมวินัย¹⁹

หลังจากนั้น 3 เดือน ก็ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรกโดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ โดยมีพระอรหันต์เข้าร่วมประชุมจำนวน 500 รูป มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานทำหน้าที่สอบถามพระธรรมวินัย ให้พระอุบาลีเถระเป็นผู้เป็นเอตทัคคะในด้านพระวินัย ทำหน้าที่วิชันนาในเรื่องเกี่ยวกับพระวินัย ให้พระอานนท์พุทธอนุชาผู้ได้ชื่อว่าเป็นคลังแห่งพระสัทธรรม เพราะทรงจำคำสอนของพระศาสดาไว้ได้มาก เป็นผู้วิชันนาพระธรรม ทั้งพระสูตรและพระปรมัตถาภิธรรม และตกลงให้สังคายนาพระวินัยก่อนเป็นอันดับแรก เพราะพระวินัยเป็นแก่นหรือรากแก้วของศาสนา แล้วจึงสังคายนาพระสูตรดาภิธรรม เมื่อสังคายนาแต่ละปิฎกจบลง พระสงฆ์สังคีตภาณกาศจารย์ได้ท่องจำและสังวรขยายปิฎกนั้น ๆ โดยมุขปาฐะ การสังคายนาครั้งนั้นได้กระทำด้วยวิธีนี้เป็นเวลา 7 เดือนจึงจบสิ้น²⁰

ในปฐมสังคายนาครั้งนั้น มีปัญหาที่พระภิกษุสงฆ์ไม่อาจจะตกลงกันได้ว่า สิกขาบท เล็กน้อยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เพิกถอนได้นั้น หมายถึงสิกขาบทข้อใดบ้าง พระเถระต่างมีข้อคิดเห็นแตกต่างกัน การสังคายนาครั้งนี้แม้จะสำเร็จสะสางประเด็นปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัยวางเป็น

¹⁷ สิริวัฒน์ คำวันสา . ประวัติพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2541. หน้า 5

¹⁸ สุชีพ ปุญญาณาภ. เรื่องเดียวกัน หน้า 7

¹⁹ สุชีพ ปุญญาณาภ. เรื่องเดียวกัน หน้า 8

²⁰ พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน. หน้า 4

แบบฉบับถ่ายทอดสืบต่อมาแล้วยังสื่อเค้าความแตกแยกความคิดเห็น จนเป็นเหตุให้มีการทำสังคายนาครั้งที่สองและแตกเป็นนิกายในเวลาต่อมา²¹

ภาพที่ 2.1 ภาพการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1

จากตู้พระไตรปิฎกสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นภาพลายรดน้ำ บนบานเข็ดหน้าด้านหน้า
(ที่มา : ก่องแก้ว วีระประจักษ์. ตู้อย่างทอง ภาค 2 (สมัยรัตนโกสินทร์) กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , 2528 หน้า139)

²¹ สถาพร อรุณวิลาส, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

การสังคายนาครั้งที่ 2

สถานที่ วาลุการาม ณ เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ประเทศอินเดีย

มูลเหตุ ข้อปรารถนาในการทำสังคายนาครั้งนี้เนื่องมาจากภิกษุวัชชีบุตร เป็นภิกษุซึ่งมีพวกมากพากันแสดงวัตถุนอกรัตนนอกรอยพระวินัย 10 ประการหลักละเมิดพระพุทธรูปบัญญัติ²² เช่น ถือว่าเก็บเกลือไว้ในเชิงเพื่อเอาไว้นั้นได้ ตะวันชายเกินเที่ยงไปแล้ว 2 องค์ลิควรรจันภัตตอาหารได้ เป็นต้น และที่สำคัญคือการรับเงินทองไว้ใช้ได้ โดยอ้างว่าจะนำเอามาทำกิจของสงฆ์ เมื่อพระยสะกาทถกบุตรทราบเข้าจึงใช้ความพยายามจะระงับความเห็นผิดปฏิบัติผิดจากบรมพุทธานุญาตนั้น แต่ไม่สำเร็จ จึงได้ชักชวนพระเถระผู้ใหญ่ ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้น

ดังนั้น ใน พ.ศ. 100 จึงมีการสังคายนาขึ้น โดยมีพระเจ้ากาลาโคกราชเป็นผู้อุปถัมภ์มีคณะพระสงฆ์ศิกคารกทั้ง 700 รูป ได้มอบหมายให้พระเวตเถระเป็นประธานและเป็นผู้ไต่สวนสอบถามพระธรรมวินัย และพระสัพพกามีเป็นผู้วิสันา²³ ทำอยู่เป็นเวลา 8 เดือน จึงสำเร็จ

ในการสังคายนาครั้งนี้ ทำให้คณะสงฆ์แตกกันเป็นครั้งแรกและครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ คือฝ่ายภิกษุชาววัชชี ได้รวมตัวกันเป็นจำนวนหมื่นทำสังคายนาขึ้นต่างหากจากคณะสังฆเถระ การทำสังคายนาของฝ่ายวัชชีเรียกว่า "มหาสังคีติ" หรือ มหาสังคายนา เพราะมีจำนวนมากมีมา ภิกษุฝ่ายหลังนี้เรียกตนเองว่า อัจฉริยวาท หรือ มหาสังฆิกะ ถือตามคำสั่งสอนของอาจารย์ ส่วนสังฆเถระที่ทำสังคายนา ซึ่งล้วนแต่มาจากถิ่นอื่น ๆ นั้น เรียกว่า เถรวาท เพราะถือตามอย่างพระอรหันตเถระที่สืบทอดโดยตรงจากพระพุทธเจ้า ต่อมาอีกคณะสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย ก็แตกแยกคณะนิกายออกไปอีกถึง 18 นิกาย ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็มีความเห็นในธรรมวินัยต่างกันออกไป ในบางตำราแตกออกไปถึง 21 นิกาย²⁴

การสังคายนาครั้งที่ 3

สถานที่ วัดโคศคาราม กรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย

มูลเหตุ สืบเนื่องมาจากพวกเดียริถีย์ หรือนักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา และได้แสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพุทธศาสนา²⁵ อย่างไรก็ตามในเรื่องการปลอมบวชนี้มีผู้ให้ข้อสังเกตว่าแท้จริงแล้วมิใช่การปลอมบวชแต่เป็นในเวลานั้นพระสงฆ์แตกแยกเป็นหลายนิกาย การปฏิบัติย่อมต่างกันบ้างและต่างฝ่ายต่างก็คิดว่าของตนถูก ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายในการประกาศธรรม²⁶ พระโมคคลีบุตรจึงได้ขอให้มีการสอบสวน และทำการสังคายนาขึ้นในปี พ.ศ. 235

²² สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530 . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2530 หน้า 90

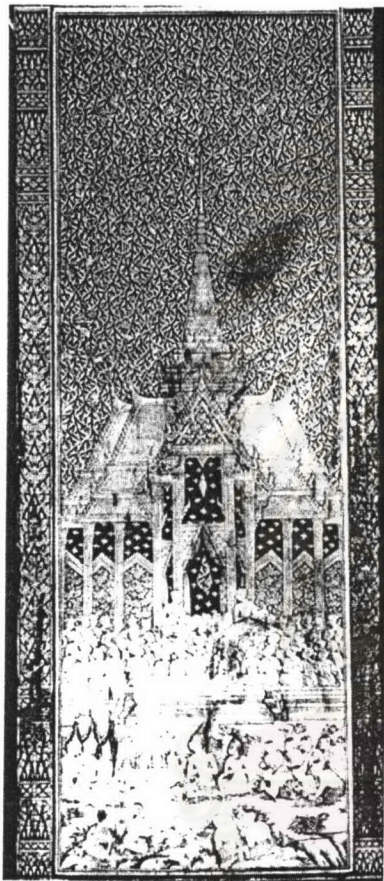
²³ พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน หน้า 9

²⁴ สิริวัฒน์ คำวันสา . เรื่องเดียวกัน หน้า 7

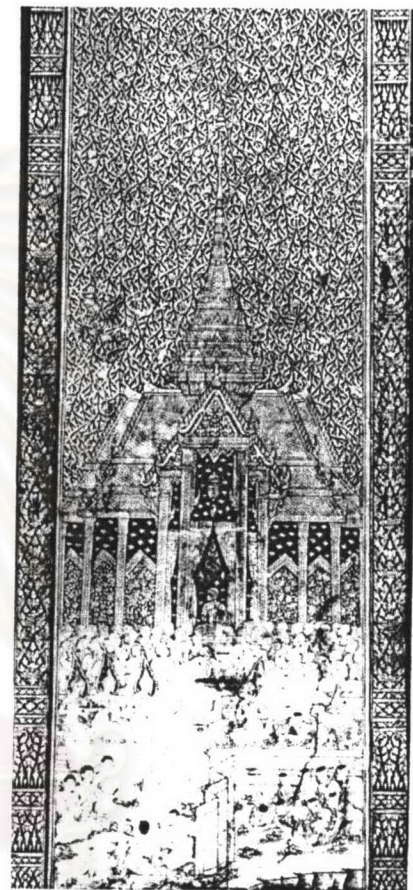
²⁵ สุขีพ บุญญาภภาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 9

²⁶ สิริวัฒน์ คำวันสา . เรื่องเดียวกัน หน้า 11

ในการสอบสวนครั้งนั้น มีหลายคนที่มีคำสอนและการปฏิบัติต่างจากลัทธิเถรวาท จึงมีการจัดพวกเดียรถีย์รปลอมบวชออกและให้ลัทธิอื่นเข้าร่วมกับเถรวาทหรือทำการสึกออกไป ทำให้มีพระสีกออกประมาณ 60,000 รูป จากนั้นจึงคัดเลือกพระอรหันต์สาวกจำนวน 1,000 รูป ร่วมทำการสังคายนาโดยพร้อมเพรียง โดยมีพระเจ้าอโศกเป็นผู้อุปถัมภ์และกระทำอยู่ 9 เดือนจึงสำเร็จ

ภาพที่ 2.2 ภาพการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 จากตู้พระไตรปิฎกสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นภาพลายรดน้ำบนบานเข็ดหน้าด้านขวา

ภาพที่ 2.3 ภาพการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 จากตู้พระไตรปิฎกสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นภาพลายรดน้ำบนบานเข็ดหน้าด้านซ้าย

(ที่มา : ก่องแก้ว วีระประจักษ์. ตู๋ลายทอง ภาค 2 (สมัยรัตนโกสินทร์) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2528 หน้า 140, 141)

การทำสังคายนาครั้งนี้ พระโมคคัลลินบุตร ได้แต่งคัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งเป็นคัมภีร์ในอภิธรรมปิฎกเพิ่มขึ้นด้วย ตามประวัติว่าบทตั้งมีอยู่เดิมแล้ว แต่ได้แต่งขยายให้พิสดารออกไป²⁷ ที่ประชุมสงฆ์ได้รับรองเป็นคำอธิบายที่ถูกต้องตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และยังคงเป็นการสังคายนาแบบมุขปาฐะ หลังจากการสังคายนาแล้วก็มีการส่งสมณทูตออกเผยแผ่ พุทธศาสนาในต่างแดนถึง 9 สาย สายละ 5 รูป เพื่อจะได้ให้การอุปสมบทแก่ผู้เลื่อมใสได้ถูกต้องตามพระวินัย ในการส่งสมณทูตในครั้งนี้ มี 2 สายที่มีความสำคัญ และอิทธิพลต่อพุทธศาสนาในประเทศไทย คือ สายพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระที่ได้เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ และอีกสายหนึ่งคือสายพระมหินทเถระเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป

2.3.2 การสังคายนาในประเทศลังกา

หลังจากตติยสังคายนาแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงพระธรรมทูต 9 สาย ออกไปประกาศพระศาสนาในต่างแดนนอกพระราชอาณาเขต ดินแดนที่สำคัญแห่งหนึ่งคือ ลังกาทวีปซึ่งพระมหินทเถระพระราชโอรสของพระองค์นำคณะพระธรรมทูตไป สามารถกลับพระทัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป ให้ทรงหันมาเป็นพุทธมามกะ²⁸ และทำให้พระพุทธศาสนาเข้าไปยังรกรากในลังกา จนเกิดการสังคายนาขึ้นหลายครั้งได้แก่

การสังคายนาครั้งที่ 1

สถานที่ ภูปาราม เมืองอนูราชปุระ ลังกาทวีป

มูลเหตุ จากการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระมหินทเถระในลังกา ทำให้มีผู้เลื่อมใสขอบวชเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมเด็จพระอนุฬาราชเทวี จักรมเหสีของท้าวมหานาค ผู้เป็นอุปราชของพระราชามีศรัทธาใคร่จะบวชเป็นพระภิกษุณีในพุทธศาสนา พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงแต่งพระราชทูตไปยังเมืองปาดลินบุตรที่ชมพูทวีป ฝ่าพระเจ้าอโศกมหาราชทูลขออาราธนา พระนางสังฆิตาเถรี พระราชธิดาเพื่อมาให้อุปสมบทสตรีชาวเกาะลังกา และขอเชิญกิงมหาโพธิ์มาด้วย²⁹ จนพระพุทธศาสนารุ่งเรืองมากขึ้น พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะตรัสถามพระมหินทเถระว่าขณะนั้น พระพุทธศาสนาได้เชื่อvaตั้งมั่นในลังกาทวีปแล้วหรือหาไม่ พระมหินทเถระถวายพระพรว่า พระไตรรัตน์สมบูรณ์แล้วยังบกพร่องก็แต่รากแก้วแห่งพระศาสนา เมื่อทรงทราบว่พระธรรมวินัยเป็นรากแก้วแห่งพระศาสนา จึงมีพระประสงค์จะทรงจัดทำสังคายนา

²⁷ สุชีพ ปุญญาภภาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 9

²⁸ พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน หน้า 11

²⁹ สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. เรื่องเดียวกัน หน้า 92

ใน พ.ศ. 235 จึงมีการสังคายนาครั้งแรกในลังกา โดยมีพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระมหินทเถระเป็นประธาน พระอริฏฐเถระ เป็นผู้สวดบททวนและตอบข้อซักถามด้านพระวินัย ประชุมสงฆ์อรหันต์จำนวน 68,000 รูป และให้พระอริฏฐเถระรับภาระในการวิชันชา จนกว่าพระเถระชาวลังกาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาจนแตกฉาน การสังคายนากระทำอยู่ 10 เดือนจึงสำเร็จ

ในการสังคายนาครั้งนี้ ต่อจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ในอินเดียไม่กี่ปี ทำให้บางมติไม่ยอมรับการสังคายนาอย่างไรก็ดีการสังคายนาครั้งนี้ ถือเป็นการสังคายนาเพื่อวางรากฐานให้ชาวลังกาท่องจำพระพุทธรวจนะ และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องต่อไป

การสังคายนาครั้งที่ 2

สถานที่ อาโลกเลนสถาน ณ มลัชชนบท ลังกาทวีป

มูลเหตุ ในสมัยพระเจ้าวัฏฏคามณี เกิดความวุ่นวายในเหตุการณ์บ้านเมือง ส่งผลให้พระสงฆ์แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย โดยมีความคิดเห็นและปฏิบัติที่แตกต่างกัน อีกทั้งเห็นว่า ถ้าจะใช้วิธีท่องจำพระพุทธรวจนะต่อไป ก็อาจมีข้อวิปริตผิดพลาดได้ง่าย เพราะปัญหาในการท่องจำของกุลบุตรเสื่อมถอยลง จึงตกลงจารึกพระพุทธรวจนะลงในใบลาน³⁰

ดังนั้นในปี พ.ศ. 433 จึงมีการสังคายนาครั้งที่ 2 ในลังกาโดยพระเจ้าวัฏฏคามณีมีพระราชศรัทธาทรงให้สร้างมณฑปไว้ในท่ามกลางติสสมหาวิหาร อารามนาพระสงฆ์องค์อรหันต์จำนวน 1,000 รูป ให้ประชุมกันสังคายนา ณ ที่นั้นมีพระพุทธทศตเถระเป็นประธาน พระติสสมหาเถระเป็นผู้วิชันชาทั้งสามปิฎก ทำอยู่เป็นอยู่เป็นเวลา 1 ปี³¹ ในการสังคายนาครั้งนี้ จึงได้ตกลงจารึกพระธรรมวินัยหรือพระพุทธรวจนะเป็นภาษามคธอักษรบาลี ลงในใบลานพร้อมทั้งคำอธิบาย พระไตรปิฎกที่เรียกว่า อรรถกถา³²

ถือได้ว่าเป็นการสังคายนาครั้งแรก ที่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร และเป็นเหตุให้มีการคัดลอก พระไตรปิฎกแพร่หลายไปในหมู่พุทธบริษัทยิ่งขึ้น และเป็นที่แน่นอนก็เมื่อมีพระภิกษุจาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังถิ่นใดก็ดี การไปมาหาสู่กันระหว่างสงฆ์นานาชาติก็ดี ย่อมจะต้องมีการคัดลอกจำลองพระไตรปิฎก นำไปยังประเทศถิ่นฐานนั้น ๆ ด้วย³³

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁰ สุชีพ ปุญญานุภาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 11

³¹ พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน หน้า 12

³² พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน หน้า 39

³³ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย, เรื่องเดียวกัน หน้า 14

การสังคายนาครั้งที่ 3

สถานที่ โลหะประสาท เมืองอนูราชปุระ ลังกาทวีป

มูลเหตุ พระมหาเถระปราชญ์สำคัญของชาวชมพูทวีปรูปหนึ่งชื่อ พระพุทธโฆสะเดินทางไปยังเกาะลังกาด้วยความประสงค์จะแปลอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาสิงหลในลังกาทวีปเป็น ภาษามคธ³⁴

ดังนั้นปี พ.ศ. 956 ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยมีพระเจ้ามahanama เป็นองค์อุปถัมภ์ พระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธานในการชุมนุมสงฆ์ เพื่อแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาจากภาษาสิงหล ซึ่งเป็นภาษาชนพื้นเมืองกลับเป็นภาษามคธ เพื่อจะได้เป็นต้นตอภาษาหรือภาษาที่มีแบบแผนทำอยู่ 1 ปีจึงสำเร็จ แต่เนื่องจากการสังคายนาครั้งนี้ เป็นการแปลอรรถกถา ทำให้บางมิติไม่ถือว่าเป็นการสังคายนา เพราะไม่มีการชำระพระไตรปิฎก

การสังคายนาครั้งที่ 4

สถานที่ โลหะปราสาท เมืองอนูราชปุระ ลังกาทวีป

มูลเหตุ ในรัชสมัยพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 เกิดความเสื่อมโทรมของพุทธศาสนา คณะสงฆ์แตกแยกออกเป็นหลายนิกาย และไม่ยอมร่วมทำสังฆกรรมด้วยกัน หลังจากเหตุการณ์บ้านเมืองเริ่มสงบสุข จากการทำสงครามของ ชาวสิงหลและชาวทมิฬ พระเจ้าปรักรมพาทูจึงได้ทำนุบำรุงพุทธศาสนา และทำการสังคายนา พระไตรปิฎกขึ้น

ดังนั้นในปี พ.ศ. 1587 จึงได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกโดยมีพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 เป็นองค์อุปถัมภ์ พระกัสสปเถระเป็นประธาน มีพระเถระร่วมด้วยกว่า 1,000 รูป เพื่อแปลและเรียบเรียงพระไตรปิฎก โดยเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าบาลีนั้น เป็นภาษามคธอักษรบาลี คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าอรรถกถา ก็ได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธ อันเป็นต้นตอภาษาสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว ส่วนคัมภีร์อธิบายอรรถกถาซึ่งเรียกว่า ฎีกา และคัมภีร์อธิบายฎีกา ซึ่งเรียกว่า อนุฎีกา ยังมีได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธยังเป็นภาษาสิงหลบ้าง เป็นภาษาสิงหลปะปนกับภาษามคธบ้าง ควรจะได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธให้หมดสิ้น จึงได้ดำเนินการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์ดังกล่าวเป็นภาษามคธ เป็นตัวภาษาเช่นเดียวกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา³⁵

การสังคายนาครั้งนี้เนื่องจากมิใช่สังคายนาพระไตรปิฎกแม้ทางลังกาเองก็ไม่รับรองว่าเป็นสังคายนา อย่างไรก็ตามข้อความที่กล่าวไว้ในหนังสือสังคีตวงศ์ ก็นับว่าได้ประโยชน์ในการรู้ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกาเป็นอย่างยิ่ง³⁶

³⁴ พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน หน้า 12

³⁵ พิชุร มลิวลย์ และไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน หน้า 11

³⁶ สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. เรื่องเดียวกัน หน้า 94

กล่าวกันว่า หลังจากที่ได้มีการสังคายนาครั้งนี้แล้ว ไม่นานพระเจ้าอโนรุธมหาราช กษัตริย์กรุง อริมหัททปุระ (พุกาม) แห่งประเทศพม่า ได้เสด็จไปลังกาที่ปี และทรงจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อณูฎีกา นำมาประดิษฐานไว้ศึกษาเล่าเรียนในประเทศพม่า ต่อแต่นั้นมา บรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ไทย เขมร ก็ได้ส่งพระสงฆ์และราชบัณฑิตไปจำลองคัมภีร์ พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา และอณูฎีกา นำมาประดิษฐานไว้ศึกษาเล่าเรียนในประเทศของตนบ้าง³⁷

2.3.3 การสังคายนาในประเทศพม่า

ในประเทศพม่ามีประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎกบาลี 2 ครั้ง การสังคายนาในประเทศ พม่าถือว่าการสังคายนาครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 ของโลกโดยยอมรับเพียงการสังคายนาในอินเดีย 3 ครั้ง การสังคายนาในลังกาครั้งแรกเมื่อพระมหินทเถระไปถึงลังกาใหม่ๆ พม่าไม่ยอมรับ แต่ยอมรับการ สังคายนาครั้งที่ 2 ในลังกาโดยถือเป็นการสังคายนาครั้งที่ 4 และนับการสังคายนา 2 ครั้งของประเทศตน ว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 การสังคายนาในลังกา และประเทศไทยครั้งต่อ ๆ มาพม่าก็ไม่ รับรองด้วย³⁸

การสังคายนาครั้งที่ 1

สถานที่ เมืองบันดัล ประเทศพม่า

ใน พ.ศ. 2414 มีการสังคายนาในพม่าเป็นครั้งแรกโดยมีพระเจ้ามินดงเป็นองค์อุปถัมภ์ โดยมี พระมหาเถระ 3 รูป ผลัดกันเป็นประธาน คือ พระชาคราภิวังสะ พระนรินทาทิธชะ พระสุมังคลสามี ประชุมสงฆ์และพระอาจารย์ผู้แตกฉานในพระปริยัติธรรมร่วมประชุม 2,400 ท่าน กระทำอยู่เป็นเวลา 5 เดือน³⁹ จึงสำเร็จ และจารึกพระไตรปิฎกแผ่นหินอ่อนจำนวน 729 แผ่น

การสังคายนาครั้งที่ 2

สถานที่ เมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า

เริ่มกระทำเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 จนถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2499 เป็นอันปิดงาน ในการปิดงานได้กระทำร่วมกับการฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (การนับปีของพม่าเรียกว่าไทย 1 ปี จึงเท่ากับ เริ่ม พ.ศ. 2498 ปิด พ.ศ. 2500 ตามที่พม่านับ) พม่าทำสังคายนาครั้งนี้ มุ่งพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นข้อแรก แล้วจะจัดพิมพ์อรรถกถา (คำอธิบายพระไตรปิฎก) และคำแปลเป็นภาษาพม่าโดยลำดับมีการโฆษณา และเชิญชวนพุทธศาสนิกชนหลายประเทศไปร่วมพิธีด้วย โดยเฉพาะประเทศเถรวาท คือ พม่า ลังกา ไทย ลาว เขมร ทั้ง 5 ประเทศนี้ ถือว่าสำคัญสำหรับการสังคายนาครั้งนี้มาก เพราะใช้พระไตรปิฎก ภาษาบาลีอย่างเดียวกัน จึงได้มีสมัยประชุม ซึ่งประชุมหรือผู้แทนประชุมของทั้ง 5 ประเทศนี้เป็นหัวหน้า

³⁷ พิชุ มลิวลย์ และไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน หน้า 31

³⁸ พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน หน้า 17

³⁹ สุชีพ ปุญญานุภาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 11

เป็นสมัยของไทย สมัยของลังกา เป็นต้น ได้มีการก่อสร้างกุหาจำลองทำด้วยคอนกรีตจนได้หลายพันคน มีที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ไม่น้อยกว่า 2,500 ที่ บริเวณที่ก่อสร้างประมาณ 200 ไร่เศษ เมื่อเสร็จแล้วได้ แจกจ่ายพระไตรปิฎกฉบับอักษรพม่าไปในประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย⁴⁰

2.3.4 การสังคายนาในประเทศไทย

เมื่อกล่าวถึงพุทธศาสนาฝ่ายนิกายหรือเถรวาทที่เข้ามาในประเทศไทย เชื่อกันว่าคงจะมีการเผยแพร่เข้ามาเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่ประเทศอินเดีย ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระโสณะและพระอุตระเป็นสมณทูตเข้ามาดินแดนสุวรรณภูมิ โดยในชั้นแรกทีเดียว ที่พระพุทธรูปศาสนาแพร่เข้ามาในประเทศไทย คงจะมีการถ่ายทอดพระไตรปิฎกเป็นแบบมุขปาฐะหรือด้วยปากเปล่า⁴¹ จนมาถึงในราว พ.ศ. 1698 พระเจ้าปรัภมพาหุประเทศลังกาได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา และได้ทรงทำการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น โดยได้อาราธนาพระมหาภัสสะปะชาระสะสงพระธรรมวินัย จึงทำให้พระพุทธรูปศาสนาถูกรื้อเรื่อง มีชื่อเสียงไปไกล ประเทศที่นับถือพุทธศาสนาใหญ่น้อยทั่วไป ต่างก็สนใจพากันเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและได้รับการอุปสมบททำทัฬหกรรมใหญ่ที่นั่น ครั้งศึกษาจบแล้วก็กลับบ้านเมืองของตนๆ เฉพาะประเทศไทยเราพุทธศาสนาอย่างลังกาวงศ์ครั้งนี้ได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช

หลังจาก พ.ศ. 1800 เมื่ออาณาจักรสุโขทัยมั่นคง ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง พระองค์ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ได้ทรงทราบข่าวพระพุทธศาสนาอันต้องแท้ พระสงฆ์ก็เคร่งครัดในเมืองนครศรีธรรมราช จึงได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์แต่เมืองนครศรีธรรมราชขึ้นยังสุโขทัย ทรงทำนุบำรุงพระสงฆ์ส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎก ส่วนพุทธศาสนาผ่านมหายานมีผู้เลื่อมใสน้อยลง และในที่สุดก็มารวมเป็นนิกายเดียวกัน เหลือแต่พุทธศาสนาฝ่ายนิกาย ตกทอดมาถึงเราอย่างทุกวันนี้

ตกมาถึงปลายกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ พระเจ้ากรุงลังกาแต่งทูตเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงทรงจัดส่งพระอุปาลีและพระอริยมุนี พร้อมด้วยพระสงฆ์คณะปุระกะไปประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ สืบมาถึงทุกวันนี้⁴²

สำหรับการรวบรวมหรือแปลพระไตรปิฎกของประเทศไทยก็น่าจะมีการทำอย่างสม่ำเสมอมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัย ตลอดมาจนอยุธยา แต่การสังคายนาที่เป็นทางการและเป็นที่ยอมรับทั่วไป ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์คือการสังคายนาของอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

⁴⁰ สุชีพ ปุญญานุภาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 11 - 12

⁴¹ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 17

⁴² ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 16 - 17

สถานที่ วัดมหาโพธาราม ณ เมืองนพสิริ (จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ประเทศไทย

มูลเหตุ พระพุทธศาสนาในล้านนาไทยเป็นพุทธศาสนาหินยานแบบพุกาม ซึ่งได้มีอิทธิพลจากพม่าเข้ามาในดินแดนแถบนั้น และมีความรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยของพระเจ้าติโลกราชพระเจ้ากรุงเชียงใหม่ เนื่องจากพระองค์เลื่อมใสและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างมาก จึงได้อาราธนาพระธรรมทินเถระจัดทำ การสังคายนาขึ้น

ในปี พ.ศ. 2020 จึงได้มีการสังคายนาขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยด้วย ถึงแม้ว่าในตอนนั้นอาณาจักรล้านนาเป็นเมืองอิสระ แต่เมื่อรวมกับประเทศไทยภายหลัง ก็ควรถือได้ว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎก เป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยมีพระเจ้าติโลกราชเป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระธรรมทินเถระเป็นประธาน ประชุมสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกอีกหลายร้อยรูป เมื่อทำการสังคายนาแล้วก็จารึกลงในใบลาน เป็นภาษาบาลีอักษรล้านนา กระทำอยู่ 1 ปีจึงสำเร็จ

2.4 การสังคายนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310 นั้น บ้านเมืองและวัดถูกเผาไปเป็นจำนวนมาก คัมภีร์พระไตรปิฎกก็สูญหายไปด้วย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งทรงครองราชในขณะนั้น ทรงเป็นกังวลต่อการดำรงอยู่ของพระศาสนาเพราะขาดคัมภีร์หลัก จึงโปรดให้สืบหาต้นฉบับหลงขึ้น ในคราวที่เสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราช ได้โปรดให้ยืมคัมภีร์พระไตรปิฎก บรรทุกเรือมาคัดลอกที่กรุงธนบุรี และในคราวไปปราบเจ้าพระฝางที่อุดรดิษฐ์ (พ.ศ.2313) ก็โปรดให้นำพระไตรปิฎกเมืองนั้นมาสมทบ เพื่อสอบทานต้นฉบับด้วย แต่การสร้างพระไตรปิฎกหลงยังมีทันสำเร็จก็สิ้นราชการเสียก่อน นอกจากนี้ในตอนปลายรัชกาล ยังได้โปรดนิมนต์พระเทพกวีให้ไปเขมร และพระพรหมมุนีให้ไปนครศรีธรรมราช เพื่อรวบรวมคัมภีร์วิสุทธิมรรคนำมาคัดลอกไว้ด้วย เพราะคัมภีร์นี้ไม่เหลืออยู่เลยในกรุงธนบุรี ทราบว่าพระองค์ทรงจ้างช่างคัดลอกจากพระไตรปิฎกหลายฉบับ พระราชทานไปตามวัดต่าง ๆ⁴³ จนถึงมาในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการชำระจารึก และพิมพ์พระไตรปิฎกหลายครั้ง โดยสามารถแบ่งตามรัชกาลได้ดังต่อไปนี้

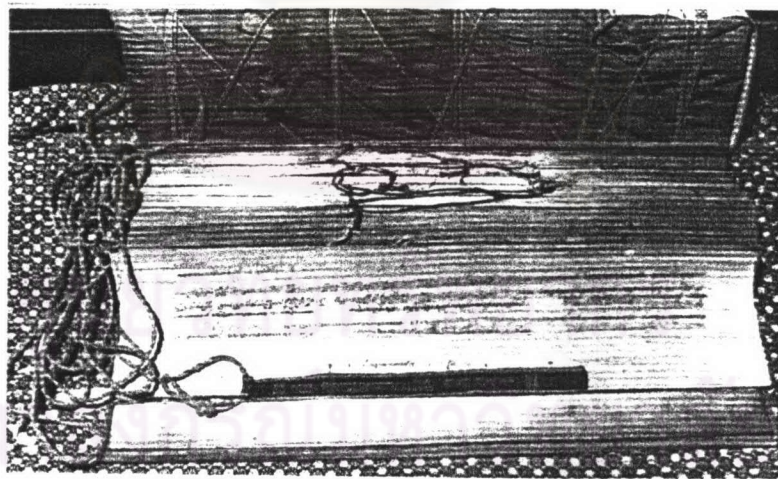
สมัยรัชกาลที่ 1

ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแล้ว ทรงมีพระราชศรัทธาปรารถนาจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป และได้ทรงทราบจากพระสงฆ์อันมีองค์พระสังฆราชเป็นประธานว่าพระไตรปิฎกยังมีความผิดพลาดคาดเคลื่อน ด้วยการคัดลอกเป็นเวลานาน และบางครั้งบางคราวบ้านเมืองเกิดกบฏ เป็นเหตุให้คัมภีร์สูญเป็นอันตรายเป็นบ้าง จึงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ โดยนำหนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎก

⁴³ สิริวัฒน์ คำวันสา. เรื่องเดียวกัน หน้า 58

ฉบับหอหลวง ที่ทรงสร้างขึ้นแล้วนั้นออกตรวจแก้ คัมภีร์พระไตรปิฎกชุดนั้นจึงได้นามว่า ฉบับสังคายนา หรือ ฉบับครุเดิม⁴⁴

ใน พ.ศ. 2331 จึงมีการสังคายนานในประเทศไทยเป็นครั้งที่ 2 ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ หรือวัดมหาตุยุวราชวังสฤษฎ์ ในปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย โดยมีสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นองค์อุปถัมภ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีพระสงฆ์เข้าประชุมเป็น สังคีตการสงฆ์ จำนวน 218 รูป และมีราชบัณฑิตเป็นผู้ช่วยจำนวน 82 คน แบ่งงานออกเป็น 4 กอง สมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่กองชำระสูตรต้นตปิฎก พระวันรัตเป็นแม่กองชำระวินัยปิฎก พระพิมลธรรมเป็นแม่กองชำระอภิธัมมปิฎก พระพุฒาจารย์เป็นแม่กองชำระสัททวิเศษ(ตำราไวยากรณ์ และอธิบายศัพท์ต่างๆ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระอนุชาเสด็จไป ณ พระอารามทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง เวลาเช้าทรงประเคนสำหรับอาหาร เวลาเย็นทรงถวายน้ำอัฐบาน (น้ำผลไม้คั้น) และเทียนทุกวัน เป็นอย่างนี้สิ้นเวลา 5 เดือน จึงเสร็จ แล้วได้จ้างช่างจารจารึกลงในใบลานให้ปิดทองแต่งทับทั้งใบปกหน้าหลัง และกรอบทั้งสี่เรียกว่า ฉบับทองห่อด้วยผ้ายก เชือกมัดติดด้วยไหมแพรเบญจพรรณ มีฉลากงาแกะเขียนอักษรด้วยหมึก และฉลากทอเป็นตัวอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุกคัมภีร์⁴⁵สำหรับพระไตรปิฎกฉบับนี้เรียกว่า “ฉบับทองใหญ่” บางก็เรียกว่า “ฉบับทอง” หรือ “ฉบับทองทึบ” และเมื่อสร้างเสร็จแล้วก็แห่จากวัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุ) ไปเก็บรักษาไว้ในหอพระมนเทียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วมีการฉลองสมโภชอย่างมโหฬาร นอกจากนี้ยังได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎก ขึ้นอีก 2 ฉบับด้วยกัน คือ

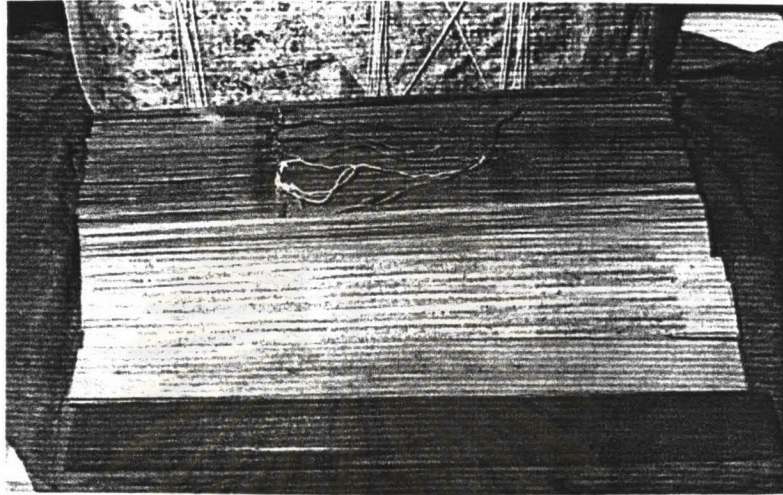
ภาพที่ 2.4 พระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่

(ที่มา: ก่องแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 17)

⁴⁴ ก่องแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2517.

⁴⁵ สุชีพ ปุญญาณาภ. เรื่องเดียวกัน หน้า 18

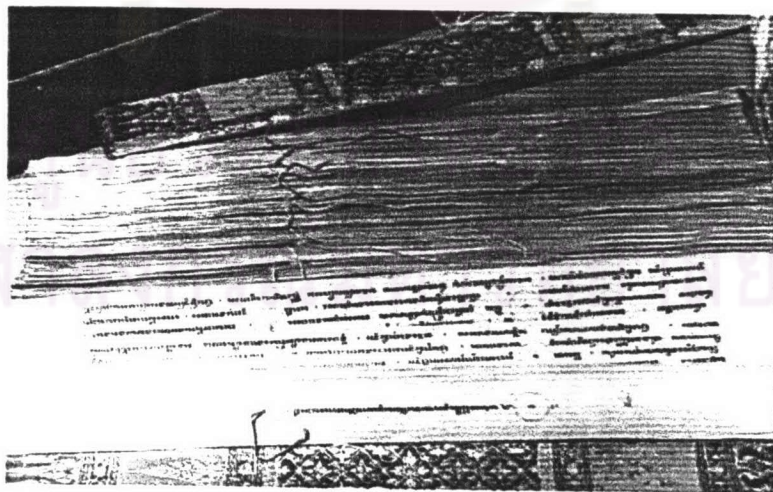
1) ฉบับรองทรง (ที่เรียกดังนี้ เพราะเป็นฉบับรองจากฉบับทองใหญ่) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ฉบับข้างลาย" เพราะมีลายเขียนข้าง ๆ พระไตรปิฎกฉบับนี้ ทรงสร้างไว้ 305 คัมภีร์เป็นหนังสือใบลาน 3649 ผูก

ภาพที่ 2.5 พระไตรปิฎกฉบับฉบับรองทรง

(ที่มา: ก่องแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 18)

2) ฉบับทองชุบ เหตุที่เรียกดังนี้เพราะใช้เขียนด้วยเส้นหมึก เป็นอักษรขอมย่อตามแบบโบราณ ฉบับนี้เป็นชุดเล็กมีเพียง 35 คัมภีร์

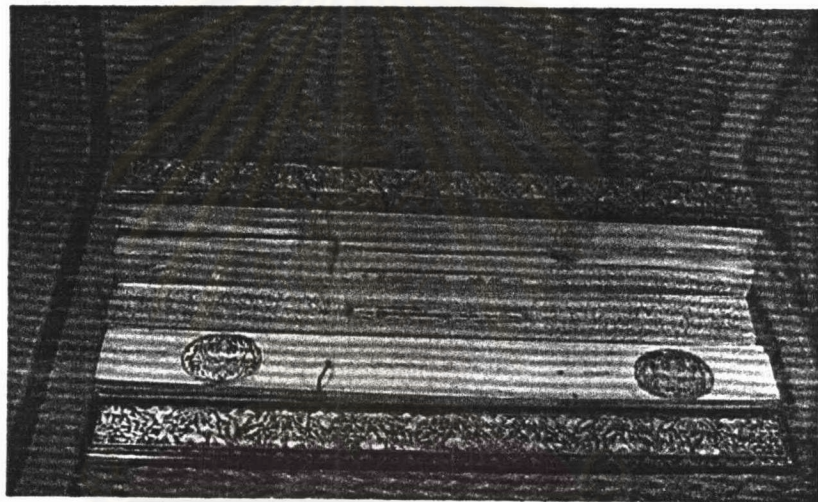
ภาพที่ 2.6 พระไตรปิฎกฉบับฉบับทองชุบ

(ที่มา: ก่องแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 17)

นอกจาก 3 ฉบับที่สร้างขึ้นสำหรับหอลงดังกล่าวนี้อย่างนี้ ยังได้ทรงสร้างพระไตรปิฎกพระราชทานไปตามพระอารามหลวงอีกทุกพระอาราม โดยวิธีสร้างจำลองไปพระราชทานอย่างหนึ่ง กับโปรดพระราชทานอนุญาตให้พระยืมหนังสือฉบับหลวง ไปคัดลอกเอาเองตามวัดอีกอย่างหนึ่ง

สมัยรัชกาลที่ 2

เนื่องจากพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ ที่สร้างเก็บไว้ในหอพระมณเฑียรธรรมแต่รัชกาลที่ 1 นั้น ได้ขาดหายไปเป็นจำนวนมากด้วยกัน เพราะวัดต่าง ๆ ยืมไปคัดลอกแล้วมิได้ส่งต้นฉบับคืน ทั้งเจ้าพนักงานก็หลงลืมไม่ได้คอยติดตามเรียกคืนมาให้ครบ ถึงรัชกาลนี้จึงโปรดให้สร้างขึ้นซ่อมแซมฉบับที่ขาดหายไป กับได้สร้างขึ้นใหม่อีกฉบับหนึ่งในครั้งนั้นมีชื่อเรียกว่า “ฉบับรดน้ำแดง” เพราะลานใบปกเขียนลายรดน้ำพื้นแดง

ภาพที่ 2.7 พระไตรปิฎกฉบับฉบับรดน้ำแดง

(ที่มา: กองแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์โบราณฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 27)

นอกจากจะมีพระไตรปิฎกฉบับรดน้ำแดงแล้วยังมีการสังคายนาสวดมนต์อีก เนื่องจากในรัชกาลนี้ได้เกิดอหิวาตกโรคผู้คนล้มตายลงเป็นอันมาก จึงทรงพระราชดำริให้จัดงานบำเพ็ญพระราชกุศลขึ้นหลายอย่างหลายประการด้วยกัน เรื่องหนึ่งในจำนวนนี้ คือ “สังคายนาสวดมนต์” ซึ่งได้รับยกย่องแต่ครั้งนั้นว่าเป็นงานสำคัญคู่กับการสังคายนาพระไตรปิฎกที่ได้ทำกันในรัชกาลที่ 1 การสังคายนาสวดมนต์ตามที่กล่าวนี้ก็คือโปรดให้แปลพระปริตรทั้งหลายออกเป็นภาษาไทย อีกทั้งได้โปรดให้เจ้านายและข้าราชการฝ่ายใน ผูกหัดสวดพระปริตรที่หอพระและพระที่นั่งไพศาลทักษิณทุกวัน สวดเหมือนอย่างพระสงฆ์สวดกัน จนได้ชำนาญถูกต้องทั้งอักขระและท่วงทำนอง และสวดได้ทุก ๆ สูตรด้วย เวลากลางวันก็แบ่งกันซ่อมเป็นพวก ๆ ตกกลางคืนก็พร้อมกันเข้าไปสวดที่ห้องพระโรงใน เมื่อเสด็จออกจากราชการแล้ว ก็จะเสด็จขึ้นทรงฟังเจ้านายและข้าราชการฝ่ายในสวดมนต์ถวายทุกคืน เป็นการสวดเพื่อเอานุญและคุ้มกันภัยให้แก่บ้านเมือง และรักษาประเพณีอันดีงามของพระศาสนาไว้ด้วย

สมัยรัชกาลที่ 3

ในรัชกาลนี้ได้มีการสร้างพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมากฉบับยิ่งกว่ารัชกาลใด ทั้งทำกันได้ดีมีฝีมือประณีต อักษรถูกต้องครบถ้วนอีกด้วย เฉพาะฉบับที่ทรงสร้างสำหรับหอหลวง นั้นมีชื่อเรียกดังนี้

1) **ฉบับรดน้ำเอก** ฉบับนี้ฝีมือประณีตเป็นพิเศษกว่าพระไตรปิฎก ฉบับใด ๆ ทุกฉบับบรรจงทำกันตั้งแต่เลือกใบลาน ฝีมือจาร ฝีมือเขียน ลายรดน้ำที่ไบปก ทำกรอบคัมภีร์ ป้ายชื่อคัมภีร์ ตลอดจนเลือกผ้าห่อคัมภีร์ ล้วนเป็นของบรรจงทำด้วยฝีมืออันวิจิตรทั้งสิ้น

2) **ฉบับรดน้ำโท** ทรงสร้างสำหรับหอหลวง ใช้ในการสอบไล่พระปริยัติธรรม สร้างลักษณะเดียวกันกับฉบับรดน้ำเอก แต่ฝีมือประณีตรองลงมา

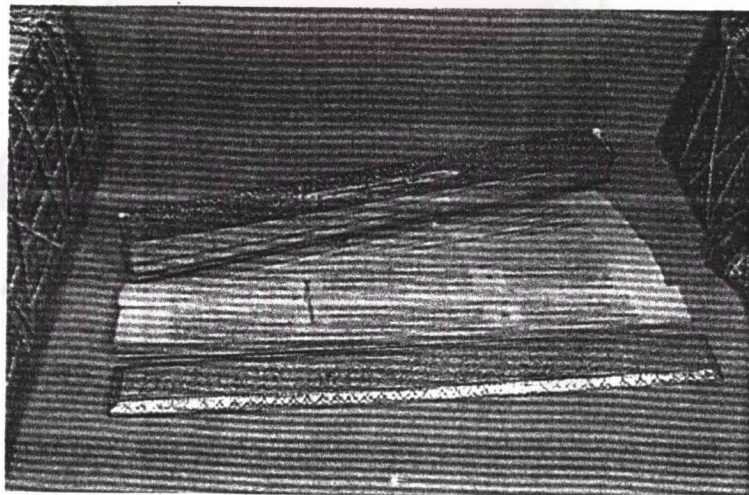
3) **ฉบับทองน้อย** เป็นฝีมือช่างผู้หญิงซึ่งหัดทำขึ้นในรัชกาลนี้ ตัวคัมภีร์ปิดทองที่บอบอย่างฉบับทองใหญ่ที่สร้างในรัชกาลที่ 1 จึงเรียกว่า “ฉบับทองน้อย”

4) **ฉบับชูปย่อ** ฉบับนี้เขียนชูปตัวหนังสือเป็นอักษรขอมอย่างฉบับรัชกาลที่ 1 ผิดแต่ลานเล็กกว่าจะมีไบปรดน้ำ

5) **ฉบับอักษรรามัญ** ฉบับนี้เข้าใจว่าจำลองมาจากพระไตรปิฎกซึ่งพระมอญหาได้ในเมืองรามัญเอามาถวาย

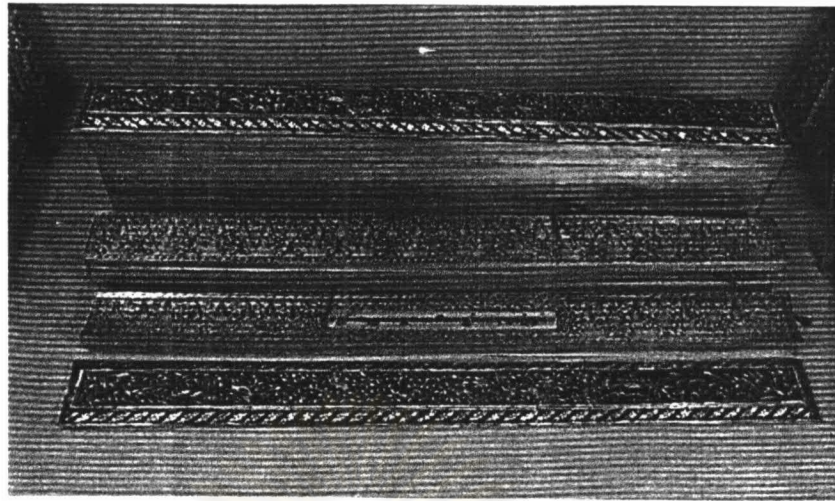
นอกจากนี้ได้ทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับใหม่สำหรับพระราชทานพระอารามหลวงอีก 2 ฉบับ คือ

1. **ฉบับเทพชุมนุม** ไบปกเขียนลานรดน้ำเป็นรูปเทพชุมนุม พระราชทานไปไว้วัดพระเชตุพนฯ
2. **ฉบับลายก้ามมะลอ** ไบปกเขียนลายก้ามมะลอ ได้ทรงสร้างไว้แต่เมื่อยังไม่ได้ขึ้นครองราชสมบัติ พระราชทานไว้สำหรับวัดราชโอรส

ภาพที่ 2.8 พระไตรปิฎกฉบับฉบับรดน้ำคำเอก

(ที่มา: ก่องแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 27)

ภาพที่ 2.9 พระไตรปิฎกฉบับรดน้ำเทพชุมนุม

(ที่มา: กองแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์โฆลังกฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 28)

คัมภีร์พระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 ได้รับยกย่องว่าเยี่ยมกว่าสมัยรัชกาลก่อนๆ เพราะรัชกาลที่ 3 ทรงเอาพระทัยใส่ในการพระศาสนา มาก ประกอบกับพระสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ยังอยู่ในระหว่างทรงผนวช จึงได้มีโอกาสสอบสวนชวนชวายพระไตรปิฎก คอยทูลถวายข้อแนะนำต่างๆ ในรัชกาลนี้ โปรดให้สมณทูตไปลังกา 2 คราว คือเมื่อ พ.ศ. 2385 และ พ.ศ. 2387 สืบหาไตรปิฎกลังกาเข้ามาได้มาก ได้มีการแลกเปลี่ยนคัมภีร์กับทางลังกาด้วย อีกด้านหนึ่งก็โปรดให้พระมอญช่วยกันหาพระไตรปิฎกทางรามัญประเทศเข้าถวายอีกทางหนึ่ง

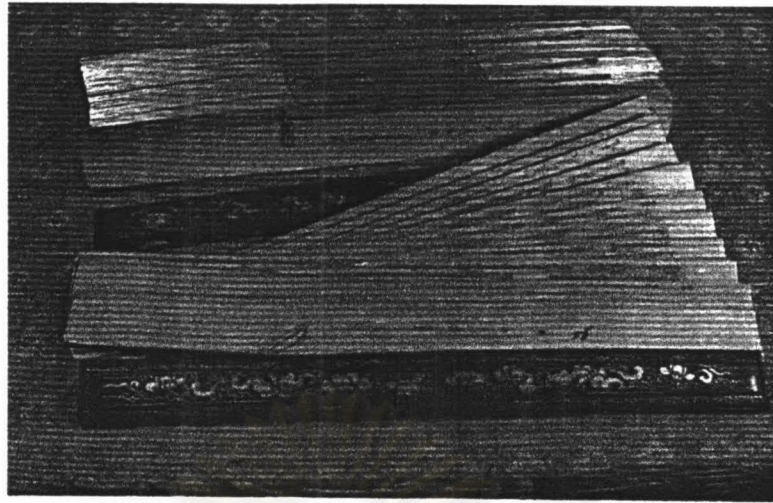
งานส่งเสริมพระไตรปิฎกอีกทางหนึ่งในรัชกาลนี้ก็คือ มีพระราชประสงค์จะให้แปลพระไตรปิฎกออกเป็นภาษาไทย จึงโปรดให้วางฎีกาพระสงฆ์ที่ถวายเป็นเทศน์เวร ให้เทศน์เรื่องโดยลำดับในพระไตรปิฎก โดยให้ราชบัณฑิตส่งหนังสือฉบับหลวงไปพร้อมกับฎีกา ให้พระผู้จะเทศน์แปลแต่งเป็นภาษาไทยสำหรับถวายเป็นเทศน์ โดยวิธีนี้จึงทำให้การสอบสวนค้นคว้าพระไตรปิฎกได้เป็นอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ความบกพร่องวิปลาดในต้นฉบับคัมภีร์จึงได้การปรับปรุงแก้ไข จนถูกต้องเป็นอันดียิ่งกว่าครั้งก่อน ๆ มา

หนึ่งในรัชกาลนี้ มีเหตุการณ์สำคัญในวงการพระศาสนาเกิดขึ้น คือการตั้งวงศักรมมยุติกนิกาย

สมัยรัชกาลที่ 4

ในรัชกาลนี้ได้โปรดให้ตรวจหนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎกในหอพระมนเทียรธรรมอีก ก็ปรากฏว่าหนังสือหลวงขาดบัญชีไป จึงรับสั่งให้หามาทดแทนจนครบสมบูรณ์ ก็ยังได้โปรดให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใหม่ สำหรับหอหลวงขึ้นอีกฉบับหนึ่ง มีชื่อเรียกว่า "ฉบับล่องชาด" เพราะด้านข้างปิดทองสลักชาด⁴⁶

⁴⁶ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 20 - 22

ภาพที่ 2.10 พระไตรปิฎกฉบับฉบับทองทิบ

(ที่มา: ก่องแก้ว วีระประจักษ์. คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์. เรื่องเดียวกัน หน้า 28)

สมัยรัชกาลที่ 5

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชศรัทธา จะสังคายนาชำระพระไตรปิฎกอีกทั้งทรงเห็นว่าพระไตรปิฎกที่เขียนไว้ในใบลานไม่มั่นคง ทั้งจำนวนก็มากยากที่จะรักษา และเป็นตัวขอมผู้อ่านเข้าใจได้ยาก ดังนั้นในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ 25 ปี จึงได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกขึ้น 2 ฉบับด้วยกันคือ

1) **ฉบับทองทิบ** ที่เรียกดังนี้เป็นด้วยปิดทองทิบเหมือนกับฉบับทองใหญ่และทองน้อย ที่สร้างไว้ในแต่รัชกาลก่อน ๆ พระไตรปิฎกฉบับนี้ทรงสร้างด้วยคัมภีร์ใบลานสำหรับหอหลวง เช่นเดียวกับที่เคยสร้างกันมาในรัชกาลก่อน⁴⁷

2) **ฉบับพิมพ์** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าการสร้างพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ใบลานทำได้น้อยและไม่เป็นประโยชน์แพร่หลาย จึงทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกแบบสากลเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2431 จึงได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองค์อุปถัมภ์ มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราชครั้งยังเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน⁴⁸ มีพระสงฆ์เข้าประชุม 110 รูป ที่ประชุมสงฆ์รับแบ่งหน้าที่กันตรวจต้นฉบับ สอบฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรรามัญ ซึ่งมีอยู่ให้ถูกต้อง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นแม่กองจัดการพิมพ์พระไตรปิฎกด้วยอักษรไทย⁴⁹ ชำระและเริ่มพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2431 สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2436

⁴⁷ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 22

⁴⁸ พิฑูร มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน หน้า 33

⁴⁹ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 23

พระไตรปิฎกชุดนี้ ได้พระราชทานไปตามพระอารามหลวงวัดละจวบ นอกจากนั้นพระราชทานตอบแทนแก่พระสงฆ์ และคฤหัสถ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่สร้างพระไตรปิฎกชุดนี้ นอกจากนี้ยังได้พระราชทานไปยังรัฐบาลต่าง ๆ และสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ติดต่อขอมา ที่เหลือโปรดให้จำหน่ายในราคาพอสมควร เพียง 2 ปีหลังการพิมพ์ก็หมดฉบับจำหน่าย การครั้งนี้เป็นผลให้พระไตรปิฎกฉบับของไทยแพร่หลายทั่วโลก⁵⁰

สมัยรัชกาลที่ 6

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ปรากฏหลักฐานการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญ

สมัยรัชกาลที่ 7

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2468 ได้โปรดฯ ให้เตรียมการพิมพ์พระไตรปิฎก เพื่อเป็นไปตามพระราชปณิธานกรรม ของรัชกาลที่ 6 ที่ทรงให้พิมพ์หนังสือธรรมแจกในงานพระศพ อีกทั้งทรงต้องการให้พระไตรปิฎกซึ่งพิมพ์ขึ้นใน รัชกาลที่ 5 มีความสมบูรณ์

ดังนั้นจึงได้โปรดเกล้าให้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒิน สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นประธาน พร้อมด้วยพระราชาคณะอีก 8 รูป แบ่งกันรับหน้าที่ชำระพระไตรปิฎก และทรงมอบหมายให้สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถเป็นประธานในการจัดหาทุน โดยออกประกาศแจ้งความชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และประชาชนทั่วราชอาณาจักร ปรากฏว่าได้เงินในครั้งนี้อย่าง 600,000 บาทเศษ โดยเฉพาะทุนส่วนพระองค์นั้น 200,000 บาท นับเป็นจำนวนทุนที่เกินกว่าที่ตั้งไว้มากมาย⁵¹ การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกในครั้งนี้ใช้ฉบับพิมพ์รัชกาลที่ 5 เป็นหลัก ส่วนที่ฉบับรัชกาลที่ 5 ขาดไปก็ใช้ฉบับลานทองในรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก ใช้ฉบับพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก พิมพ์เพิ่มเติมจากครั้งในรัชกาลที่ 5 ซึ่งพิมพ์ได้ แค่ 39 เล่ม ให้ได้ครบ 45 เล่ม และขนานนามว่า "สยามรัฐสส เตปิฎก"⁵² หรือ "พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ" มีตราข้างเป็นเครื่องหมาย และจัดพิมพ์ทั้งหมด 1500 จบ แล้วจัดพระราชทานแก่พระอารามหลวงในราชอาณาจักร 200 จบ พระราชทานในนานาประเทศ 450 จบ เหลืออีก 850 พระราชทานแก่ผู้บริจาคทรัพย์ขอรับหนังสือพระไตรปิฎก⁵³ โดยพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐถือได้ว่าเป็นฉบับอักษรไทยที่สมบูรณ์มากที่สุดในยุคนั้น

⁵⁰ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 23

⁵¹ สิริวิวัฒน์ คำวันสา. เรื่องเดียวกัน หน้า 100

⁵² พระเมธีรัตนดิลก. เรื่องเดียวกัน หน้า 16

⁵³ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" เรื่องเดียวกัน หน้า 24

สมัยรัชกาลที่ 8 จนถึงปัจจุบัน

สมัยรัชกาลนี้เป็นยุคทองของพระไตรปิฎกโดยแท้ นั่นคือพระไตรปิฎกได้รับการถ่ายทอดแปลสู่ภาษาไทย เป็นผลให้ประเทศไทยมีพระไตรปิฎกประจำชาติที่สมบูรณ์ขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง และโดยเฉพาะการจัดพิมพ์สำเร็จรูปบริบูรณ์ทั้งงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2500

ความจริงการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ได้กระทำมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 3 ก็โปรดเกล้าให้แปลไว้มาก ในรัชกาลต่อ ๆ มาการแปลก็เป็นครั้งคราว แต่การแปลคงมีเฉพาะพระสุตตันตปิฎกเป็นพื้น พระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกมีน้อย การแปลก็แล้วแต่ผู้แปลจะเลือก และสำนวนการแปลก็แตกต่างกันตามความถูกต้องตามสมัย⁵⁴

เมื่อ พ.ศ. 2483 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสสเทว) วัดสุทัศนวราราม ทรงปรารภว่า ประเทศไทยเราควรมีพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทยจนครบสมบูรณ์กับเมืองพระพุทธศาสนากระทรวงธรรมการ(ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ) และรัฐบาลในสมัยนั้นเห็นชอบด้วย จึงนำความกราบบังคมทูลและได้โปรดให้งานนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และถวายให้สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน โดยมอบให้กรมธรรมการ(กรมการศาสนาในปัจจุบัน) เป็นผู้อำนวยการฝ่ายคฤหัสถ์ จัดพิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อเผยแพร่ต่อไปได้เริ่มดำเนินการแปลพระไตรปิฎกโดยแบ่งออกเป็นประเภท คือ⁵⁵

1) พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย แปลโดยอรรถตามในบาลีพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ สำหรับพิมพ์เป็นเล่มสมุดครั้งในปี พ.ศ. 2495 รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายที่จะจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษในปี พ.ศ. 2500 และ คณะสังฆมนตรีพิจารณาเห็นสมควรจะจัดสร้างพระไตรปิฎกภาษาไทยขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานนี้สังฆนายกจึงขอความอุปถัมภ์ไปยังกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อพิจารณาหาทุนในการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยนั้นต่อไป⁵⁶ โดยการพิมพ์แบ่งออกเป็นพระวินัยปิฎก 13 เล่ม พระสุตตันตปิฎก 42 เล่ม และพระอภิธรรมปิฎก 25 เล่ม รวมทั้งหมดจำนวน 80 เล่ม จำนวน 2500 จบ ดำเนินว่าตั้งแต่ปี 2492 พิมพ์เสร็จในปี 2499

2) พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง แปลโดยสำนวนเทศนา สำหรับพิมพ์ลงใบลานเป็นคัมภีร์เทศนา คณะกรมการได้จัดการเรียบเรียงเป็นสำนวนเทศนาตามความในพระบาลี แบ่งเป็น 1250 กัณฑ์ กรมการศาสนาได้เริ่มจัดพิมพ์ลงใบลานตั้งแต่ พ.ศ. 2489 และเสร็จเรียบร้อยเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2492

⁵⁴ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "พระไตรปิฎกฉบับหลวง"พระไตรปิฎกประวัติและความสำคัญ . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2527. หน้า 77

⁵⁵ พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน หน้า 37

⁵⁶ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "พระไตรปิฎกฉบับหลวง" เรื่องเดียวกัน หน้า 79

ต่อมาเมื่อใน พ.ศ. 2514 เนื่องจากในอันเป็นมงคลสมัยสำคัญซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ผู้ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภ์พระไตรปิฎกภาษาไทยมาแต่งงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษนั้น ได้เสด็จเสด็จถวัลยราชสมบัติมาบรรจบครบ 25 ปี ในวันที่ 9 มิถุนายน 2514 พอดี ทางราชการได้จัดพระราชพิธีรัชดาภิเษกถวายเป็นการเฉลิมพระเกียรติ คณะกรรมการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเห็นสมควรทูลเกล้าฯ ถวายการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยครั้งนี้ในรัชดาภิเษกนี้ด้วย จึงตกลงเรียกพระไตรปิฎกฉบับใหม่ว่า “พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง” พิมพ์ในปีฉลองรัชดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พุทธศักราช 2514 โดยจัดพิมพ์ขึ้นจำนวน 2,000 ชุด ๆ ละ 45 เล่ม เท่ากับจำนวนฉบับภาษาบาลีที่มี ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

จากนั้น กรมการศาสนาได้ทำโครงการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเสนอกฎหมายมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2520 และกรรมการมหาเถรสมาคมได้พิจารณาเห็นชอบและมีมติให้ดำเนินการได้ กรมการศาสนาได้เริ่มดำเนินการจัดพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 เสร็จสมบูรณ์ต้นปี พ.ศ. 2522 และได้จัดพิมพ์จำนวน 2,000 ชุด ๆ ละ 45 เล่ม และเรียกชื่อว่า “พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง” เหมือนเดิม

และหลังจากครั้งที่ กรุงรัตนโกสินทร์ได้ดำรงมั่งคั่งมาครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 ทางคณะสงฆ์เห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา และได้เป็นมรดกตกทอดมาถึงบัดนี้ก็โดยอาศัยพระบรมราชูปถัมภ์แห่งพระมหากษัตริย์ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ตลอดมา กรมการศาสนาจึงได้นำเรื่องเสนอกฎหมายมหาเถรสมาคมเมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2524 ที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคมลงมติเห็นชอบในหลักการให้ดำเนินการจัดพิมพ์ได้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้จัดพิมพ์จำนวน 3,000 ชุด ๆ ละ 45 เล่ม⁵⁷

และเมื่อในเนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ วันที่ 5 ธันวาคม 2530 เมื่อเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงมีความคุณูปการเป็นอเนกประการต่อพระบรมพุทธศาสนารัฐบาลและคณะสงฆ์ จึงเห็นเป็นการสมควรดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยโดยการชำระพระไตรปิฎกฉบับหลวง ทั้งภาษาไทยและภาษามคธ ขึ้นถวายไว้ในพระบรมพุทธศาสนาโดยพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ เฉลิมพระเกียรติให้ปรากฏตามโบราณราชประเพณีสืบไปชั่วกาลนาน

ต่อมาในวันที่ 18 กรกฎาคม 2528 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ขอถวายพระพรถวายโครงการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ตามโบราณราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับโครงการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎกไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีสังคายนา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันอังคารที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2528 และสิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2530

⁵⁷ พิชุ มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน หน้า 38 - 39

นอกจากจะมีพระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์อย่างเป็นทางการ ในฐานะเป็นงานของพระมหากษัตริย์ของรัฐบาล และของคณะสงฆ์แล้ว ยังมีพระไตรปิฎกที่พิมพ์โดยเอกชนอีกหลายฉบับอันได้แก่⁵⁸

1) ฉบับแปลเป็นไทยอย่างพิสดาร (คัมภีร์ไบลาน) มี 2500 ผูก สำนักงาน ส. ธรรมภักดี จัดพิมพ์ พ.ศ. 2481 -2487

2) ฉบับแปลเป็นไทยอย่างพิสดาร มี 100 เล่ม สำนักงาน ส. ธรรมภักดี จัดพิมพ์ พ.ศ. 2500

3) ฉบับแปลเป็นไทยสำหรับเทศนา (คัมภีร์ไบลาน) มี 700 ผูก สำนักงาน ส. ธรรมภักดี จัดพิมพ์ พ.ศ. 2484

4) ฉบับแปลเป็นไทยอย่างย่อ (คัมภีร์ไบลาน) มี 90 ผูก ใช้สำหรับเทศน์ในเวลาเช้าพรรษา สำนักงาน ส. ธรรมภักดี จัดพิมพ์ พ.ศ. 2497

5) ฉบับแปลภาษาไทยอย่างย่อโดยได้ใจความสำคัญ มี 5 เล่ม แปลและเรียบเรียงโดย นายสุชีพ ปุญญานุภาพ สำนักพิมพ์บรรณาคาร จัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2501-2502

6) ฉบับแปลภาษาไทยอย่างย่อ และให้รู้พระไตรปิฎกทั้งสาม มี 1 เล่ม พระอมรมุนี (จับ ฐิตธมโม) วัดโสมนัสวิหาร แปลและเรียบเรียง มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2493

7) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8) ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

และในปัจจุบันมีการถ่ายทอดพระไตรปิฎกลงใน CD-ROM ซึ่งเป็นการจัดทำขึ้นเพื่อการกุศล เป็น "พระไตรปิฎก ฉบับเรียนพระไตรปิฎก" โดยประกอบด้วยชุดหนังสือ ดังนี้

1) พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ 45 เล่ม

2) อรรถกถาบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ 48 เล่ม

3) พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสยามรัฐ 45 เล่ม

4) พระไตรปิฎกและอรรถกถาไทยฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 91 เล่ม

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁸ ทรงวิทย์ แก้วศรี. "พระไตรปิฎกฉบับหลวง" เรื่องเดียวกัน หน้า 80 - 81